

Van klimaatreligie naar groen geloven

Geloof en klimaat Embert Messelink

Op 9 maart organiseerden ForumC en Trouw het Nationaal Religiedebat over 'Religie, klimaat en klimaatreligie'. Een van de sprekers was Embert Messelink. Hij betoogde dat christenen de klimaatproblematiek moeten verbinden met de kern van hun geloof. Hij werkte zijn bijdrage uit voor Sofie.

Ooit trof ik midden op het Kootwijkerzand op de Veluwe een kleine heivlinder aan. Ik was naar die zeldzame vlinder op zoek, maar had niet verwacht hem te zullen vinden. Hij is namelijk, zoals de naam al zegt, klein. En hij is ook zeldzaam. Een onooglijk beestje in die grote woestijnachtige biotoop van zand, wat gras en mos. Ik bracht er destijds geruime tijd door. We waren met zijn tweeën, de vlinder en ik. Plat op mijn buik liggend kreeg ik hem prachtig op de foto. Het was een moment van diepe verwondering en blijdschap. Dat dat beestje daar kon leven! In het zand, afhankelijk van het beetje nectar dat de grassoorten opleveren. En dat ik hem vond! Het was een religieus moment. Ik heb gedankt voor die vlinder.

Toen ik er later over nadacht, besepte ik dat het ook een confronterend moment was geweest. Het was de eerste keer dat ik die vlinder zag. Ik wist dat het ook zomaar de laatste keer zou kunnen zijn. De afgelopen jaren zijn er niet meer dan tien van deze vlindertjes geteld. De kleine heivlinder staat op uitsterven in het Kootwijkerzand, en daarmee ook in Nederland. Dat is het gevolg van veranderingen in het gebied: vermessing via de regen, exotische mossen uit andere landen die het gebied overnemen. De insectenrijkdom kachelt er achteruit. Eerder verdwenen daardoor al vogelsoorten als klapekster en duinpieper.

Zingeving en religie

Via deze enkele natuurbeleving zit ik midden in het domein van zingeving en religie. Ik ervaar de natuur als een groot wonder. Ik geniet van een zeldzame vlinder, maar realiseer me dat dit prachtige insect straks behoort bij de 'afdeling verloren paradijs'. Ik realiseer me dat ik onderdeel ben van systemen die deze vlinder bedreigen: de manier waarop we met het land omgaan; wat we eten; hoe we het klimaat beïnvloeden; wat we gebruiken, ons toe-eigenen. Door die vlinder vraag ik me af

waarom ik dat doe. Ik vraag me af: ben ik schuldig aan wat er gebeurt? Hoe ga ik daarmee om? Hoe wil ik eigenlijk leven?

Ik vraag me af: ben ik schuldig aan wat er gebeurt?
Hoe ga ik daarmee om? Hoe wil ik eigenlijk leven?

Klimaatverandering is een koepelterm aan het worden voor alles wat er de afgelopen decennia aan de hand is met de aarde. Velen zien de urgentie in en spreken zich uit. Overheden zetten in op forse doelstellingen om de uitstoot van CO₂ te reduceren en het klimaatprobleem te beperken. In reactie daarop is de term 'klimaatreligie' opgekomen. De term wordt zowel binnen als buiten de christelijke wereld gehanteerd. Het tegengaan van klimaatverandering zou wijzen op verblindende en verdwazing, religieuze trekjes in zich hebben. Volgens een deel van de christelijke gezindte is aandacht voor klimaatverandering bedreigend omdat het afleidt van het 'echte geloof'.

Klimaatreligie is een onzinterm

Als we een paar stappen verder willen komen in ons denken over geloof en klimaatverandering, zijn er in elk geval twee dingen nodig. Laten we allereerst stoppen met die onzinterm klimaatreligie. Het is een term die wil aangeven dat er een soort religieuze gekkigheid schuilt in de manier waarop we met het klimaatprobleem omgaan. De term religie wordt daarmee synoniem voor verdwazing, iets wat niemand in de christelijke wereld wil, lijkt me. En er klinkt ook relativisering

De kleine heivlinder op het Kootwijkerzand

foto door Embert Messelink

van het klimaatprobleem in door, dat lijkt me om vele redenen ook niet verstandig.

Trouwens, als zich ergens een humanitaire ramp voltrekt en we zetten als Nederlanders met een nationale actie alles op alles om de nood te lenigen, dan heet dat toch hopelijk geen noodhulpreligie of humanitaire religie? Dat is dan toch broodnodige actie? Zo is het ook als we alles op alles zetten om de aantasting van de aarde en het klimaat te bestrijden. Belangrijk, urgent en hoognodig! Laten we stoppen dat klimaatreligie te noemen.

Mensprobleem

Laten we vervolgens heel veel werk maken van de verbinding tussen religie en klimaatverandering, ofwel geloof en klimaatverandering. Waarom? Omdat het klimaatprobleem mijns inziens niet het eigenlijke probleem is, maar een symptoom van het probleem. Klimaatverandering wijst op een mensprobleem. Het eigenlijke probleem is dat mensen op allerlei manieren de aarde overbelasten. Het gevolg daarvan is klimaatverandering. En verlies van biodiversiteit. En milieuverontreiniging. En uitputting van bodems. Het kappen van tropische regenwouden. Het stikstofprobleem. Het verdwijnen van weidevogels uit onze weilanden. Insectensterfte. Enzo-voorts.

Als je wilt nadenken over klimaatverandering, moet je nadenken over mensen. Waarom doen we dat eigenlijk, het overbelasten van onze planeet? Waarom kunnen we daar niet gewoon mee stoppen? Waarom vinden we dat zo moeilijk? Dan kom je bij de meest wezenlijke vragen die we kunnen stellen. Wie zijn we? Door welk verhaal laten we ons leiden? Wat geloven we? Waar liggen onze diepste overtuigingen en drijfveren? Alleen door de antwoorden op die cultureel/religieuze vragen, komen we bij de wortels van het klimaatprobleem.

Klimaatverandering wijst op een mensprobleem. Het eigenlijke probleem is dat mensen op allerlei manieren de aarde overbelasten

Hoop op een nieuwe wereld

Een beter milieu begint bij wat je gelooft. Het woord is niet eerst aan wetenschappers en technici, maar aan filosofen, ethici, theologen, gewone gelovigen en mensen met welke levensovertuiging dan ook. Zelf heb ik mijn antwoorden opgediept uit het christelijk geloof. Ik heb mijn vragen verbonden met de kern ervan: met het leven en de boodschap van Jezus. Ik zie in Zijn boodschap en Zijn optreden zie ik in de kern twee lijnen die van belang zijn.

De eerste lijn is: er komt een nieuwe wereld van vrede en recht. Die nieuwe wereld breekt door, ongeacht wat mensen doen. Er komt vrede in alles, in alle dingen. Het christelijke

verhaal is een boodschap die ons leven in alle verhoudingen raakt, ook die met de rest van de schepping. Vrede en recht nemen de plaats in van verstoring, vervuiling en teloorgang. Ik ontleen hoop aan dit verhaal. Het begin van die nieuwe wereld is er zelfs al: het nieuwe lichaam waarmee Jezus opstond uit het graf. Het geeft het christelijk leven een geweldig positief vertrekpunt: het herstel van alle dingen is al tweeduizend jaar geleden begonnen.

Ik zat de afgelopen jaren een paar keer onder het gehoor van ecooloog en filosoof Matthijs Schouten. Elk jaar vraagt hij zijn studenten: ben je nog een beetje hoopvol over de toekomst van de aarde? Door de jaren heen gaan er steeds minder vingers omhoog. We zijn de hoop dat het goedkomt met de aarde en de schepping aan het verliezen. Maar als dat gebeurt, is de ramp nog veel groter. Hoop brengt ons in beweging. Hopeloosheid leidt tot cynisme, onverschilligheid, apathie. Het verhaal van Jezus reikt hoop aan: de belofte van een nieuwe wereld van recht en vrede.

Uitdagende ethiek

De tweede lijn is dat Jezus tegelijk komt met de meest verrassende en uitdagende ethiek die ik ken. Alsof die nieuwe wereld ons niet gegeven wordt, maar van onszelf afhankelijk is. We zijn volledig verantwoordelijk. Het is aan ons. In de zogenoemde Bergrede van Jezus zet hij een aantal waarden centraal: nederigheid, zachtmoedigheid, snakken naar gerechtigheid, barmhartigheid en vrede stichten. Ze zijn uitgesproken in een tijd dat er van klimaatverandering nog geen sprake was. Jezus plaatst ze in het leven van mensen met God en met elkaar. In dat leven moeten die waarden gestalte krijgen. Maar in deze tijd lijkt het me verstandig ze te verbreden en ook van toepassing te verklaren op onze relatie met de aarde, met medeschepselen, grond, planten en dieren. Als je dat doet, ontdek je het: ze zijn naadloos toe te passen op deze tijd, op wat er gebeurt met de aarde. Deze waarden hebben geen beperkingen, ze zijn van toepassing op alle domeinen van ons leven.

Nederigheid: dat is jezelf begrenzen en de aarde niet overvragen. Bij A Rocha noemen we dat 'genieten van genoeg'. Het goede leven ontvouwt zich niet in grenzeloosheid, maar in begrensbaarheid. Het goede leven kenmerkt zich niet door 'altijd meer', maar door bewust plezier en wat er hier en nu is aan gaven van de goede God.

Zachtmoedigheid: dat is met compassie omgaan met medeschepselen. We gebruiken ze niet als gebruiksartikel, als productiemiddelen. We zien in hen iets van de Schepper, we kunnen ons over hen verwonderen. We laten ons leiden door waardering en respect, ook als we ze voor menselijke doeleinden nodig hebben.

Snakken naar gerechtigheid: we ontwikkelen oog voor het onrecht dat kleeft aan zoveel dingen die we gebruiken, aan de systemen waarin we leven. We spannen ons in om te ontdekken waar de rekening wordt betaald: door mensen weg? Door de grond? Door dieren en planten? Door toekomstige generaties? We zoeken creatief naar alternatieven. We pakken niet wat we kunnen pakken ten koste van de aarde, medemensen en medeschepselen, maar we kiezen voor eerlijk delen. We spreken bedrijven en overheden aan

op hun verantwoordelijkheid om recht te doen.

Barmhartigheid: we ontfermen ons over alles wat kwetsbaar is in de schepping. Bij Jezus heeft dat wat kwetsbaar is, voorrang. In zijn tijd waren het de armen. In onze tijd zijn het nog altijd de armen, maar ook het ongeboren mensenleven, een kwijnende vlinder op het Kootwijkerzand. We laten medeschepselen niet stikken, maar kiezen voor bewogenheid en zorgzaamheid.

Vrede stichten: we zetten ons in voor harmonie tussen mens en schepping. Bij alles wat we nodig hebben voor ons leven, kiezen we voor duurzaamheid. We kiezen niet voor uitputting, niet voor een relatie die meer wegheeft van een slagveld.

De confrontatie aangaan

Het christelijk geloof biedt ons hoop op een duurzame, groene en harmonieuze aarde, een nieuwe wereld van vrede en recht. Die aarde komt er en dat is Gods werk. En tegelijk komt Degene die deze nieuwe wereld mogelijk maakt met een ethiek die vraagt dat ik hier en nu, door mijn beslissingen en acties, die nieuwe wereld zoek. Via deze twee lijnen verbind ik het verhaal van Jezus met de crises van deze wereld, met olie op zee, smeltende poolkappen, stervende weidevogels en insecten op het Kootwijkerzand. Zo leg ik de verbinding tussen geloof en klimaatverandering.

Een zoektocht als deze kan iedereen ondernemen, hoe je ook in het leven staat, wat je ook gelooft. Ga de confrontatie met het verhaal waarnaar je je leven richt, niet uit de weg. Ga het aan. Je stuit vermoedelijk op ongemakkelijke waarheden, op spanning tussen wat je gelooft en hoe je leeft. Ga die spanning niet uit de weg. Zoek de confrontatie met jezelf, met de paradigma's van onze economie, met de leiders van deze wereld. Hopelijk draag je zo bij aan die culturele en spirituele transformatie die volgens Gus Speth zo hard nodig is.

Zoek de confrontatie met jezelf, met de paradigma's van onze economie, met de leiders van deze wereld

En als die culturele en spirituele transformatie uitblijft? De term transformatie duidt op iets ingrijpends. Mogelijk komt een maatschappelijke transformatie alleen na een crisis, die bestaande opties afsluit. Een christen vestigt zijn hoop niet op revoluties en transformaties. Een christen opent zijn hart voor God, laat Gods Geest werken en zoekt het goede. Ongeacht de impact die dat heeft. De diepste motivatie ligt niet in wat het oplevert, maar in de liefde van de Schepper en in de liefde voor de Schepper.

Ik schreef dit verhaal in de 40-dagentijd. Een tijd van matiging, van spiritualiteit en bezinning. In deze tijd kan die bezinning wat mij betreft niet zonder het ecologische aspect. In het gebed dat Jezus zijn leerlingen leerde, kom deze bede voor: Uw koninkrijk kome, op aarde zoals in de hemel. Gods nieuwe wereld is een aardse wereld. Het wordt ooit hemel op aarde. Het leven met God omvat alle aspecten van ons aardse leven. Het bidden van het gebed dat Jezus zijn discipelen leerde, zet je leven op het goede spoor: het spoor van het komende koninkrijk waarin alle dingen zullen worden vernieuwd.

Eibert Messelink is directeur van natuurbeweging A Rocha Nederland en student theologie aan de Theologische Universiteit Kampen.

Sophia Brahe

Terzijde Willem J. Ouweneel

In vroeger tijden kregen de mannen de eer voor hun werk, zonder dat vermeld werd dat een vrouw een niet onaanzienlijke bijdrage daartoe geleverd had. Sophia Brahe (ca. 1559-1643), de veel jongere zuster van de vermaarde Deense astronoom Tycho Brahe (1546-1601) was er zo één. Sophia en Tycho waren kinderen van Otte Brahe, 'rijksraad' van de koning van Denemarken en van hoge adellijke afkomst. Zo hoog dat de familie het beneden Tycho's waardigheid vond dat deze zich bezighield met wetenschappelijk werk... Het was de tijd dat wetenschappers en kunstenaars nog 'ambachtslieden' waren, en die stonden natuurlijk ver beneden de adel.

Sophia had een dubbel probleem: ze was van adel én ze was vrouw. Zelfs haar eigen broer trainde haar wel in de tuinbouw en de scheikunde, maar 'verbod' haar de studie van de sterrenkunde. Later was hij trots op haar omdat ze zich er niets van aantrok en zich de astronomie zelfstandig eigen maakte aan de hand van vooral Duitse en vertaalde Latijnse geschriften. Ook zocht ze hem steeds vaker op in zijn observatorium Uraniborg en begon mee te doen met astronomische waarnemingen én de theoretische verwerking ervan. Zo had ze haar aandeel in zijn beschrijving van wat we vandaag een supernova noemen.

Vandaag is het heel lastig te zeggen hoe groot haar aandeel precies was, maar in elk geval heeft Tycho haar zeer gewaardeerd. Hij sprak van haar *animus invictus* (onoverwinnelijke geest) en beschreef haar bijdrage als "niet onaanzienlijk". Zijn band met haar was heel sterk; hij schreef zelfs een Latijns gedicht over haar onder de titel *Urania Titani*.

Daarbij mag wel gezegd worden dat de astrologie minstens zozeer haar (en Tycho's) belangstelling trok als de astronomie, maar dat was heel gewoon in die dagen. Ook bij Johannes Kepler vinden we dat nog.

Tycho Brahe kennen we natuurlijk vooral door zijn kritiek op Copernicus en zijn ontwerp van een soort geo-heliocentrisch wereldbeeld, dat misschien een stap terug leek vergeleken bij Copernicus, maar toch een belangrijke rol gespeeld heeft in de ontwikkeling van het heliocentrische wereldbeeld zoals wij dat vandaag kennen.

Sophia trouwde twee keer: eerst met Otto Thott, en na diens overlijden trouwde ze met Erik Lange, een vriend en collega van Tycho. Sophia en haar broer Tycho: bloemen van de Deense Renaissance!